

**SUN'iy INTELEKT DAVRIDA ONA TILINING O'RNI: TEXNOLOGIYA
MILLIY TAFAKKURNI BOYITADIMI YOKI CHEKLAYDIMI?**

Xayrullayeva Gulzira Malik qizi

Navoiy viloyati Navbahor tumani 5-maktabning 10-sinf o'quvchisi

Umarova Feruza Farxadovna

O'qituvchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellekt rivojlanishi sharoitida ona tilining jamiyatdagi o'rni, uning milliy tafakkurga ta'siri hamda raqamli texnologiyalarning til rivojiga ijobiy va salbiy ta'siri tahlil qilinadi. Globalizatsiya sharoitida ona tilini saqlash va rivojlantirish masalalari yoritiladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ona tili, milliy tafakkur, raqamli texnologiyalar, til madaniyati, globalizatsiya, lingvistika.

KIRISH

Hozirgi davr sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar tez rivojlanayotgan davr hisoblanadi. Bu jarayon inson hayotining barcha sohalariga, jumladan til va tafakkurga ham kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Ona tili har bir millatning asosiy ma'naviy boyligi bo'lib, u orqali milliy tafakkur shakllanadi. Shuning uchun sun'iy intellekt davrida ona tilining o'rni va uning saqlanishi muhim masalalardan biridir.

Sun'iy intellekt insoniyat taraqqiyotining yangi bosqichini boshlab berdi. Bugungi kunda matn yaratish, tarjima qilish, ovozli yordamchilar va avtomatik tahlil tizimlari hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Bunday sharoitda ona tilining roli yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki til faqat muloqot vositasi emas, balki milliy tafakkur va madaniyatning asosiy poydevoridir. Bugungi kunda sun'iy intellekt texnologiyalari inson hayotining barcha jabhalariga kirib bormoqda. Ta'lim, tibbiyot, iqtisodiyot, media va

kundalik muloqotda ham sun'iy intellektdan keng foydalanilmoqda. Bu jarayon esa ona tilining kelajagi, milliy tafakkur va madaniyatga ta'siri haqida muhim savollarni yuzaga chiqarmoqda. Xususan, texnologiyalar milliy tafakkurni boyitadimi yoki aksincha, uni cheklaydimi degan masala dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Avvalo, sun'iy intellekt ona tilining rivojlanishiga katta imkoniyatlar yaratmoqda. Ilgari faqat xalq orasida saqlanib kelgan ko'plab maqollar, iboralar, shevalar va adabiy meros bugungi kunda raqamlashtirilmoqda. Elektron lug'atlar, tarjima dasturlari, ovozli yordamchilar va matn tahlili tizimlari orqali ona tilidan foydalanish yanada qulaylashmoqda. Ayniqsa, yoshlarning kitob o'qishga qiziqishi kamayib borayotgan bir davrda sun'iy intellekt asosidagi platformalar ularga bilimni tez va oson yetkazishda xizmat qilmoqda. Bundan tashqari, texnologiyalar milliy tafakkurni dunyoga tanitish imkonini ham beradi. Masalan, o'zbek tilidagi maqolalar, adabiyotlar yoki tarixiy manbalar sun'iy intellekt yordamida boshqa tillarga tarjima qilinib, xalqaro miqyosda tarqalmoqda. Bu esa milliy madaniyatning keng yoyilishiga va xalqaro madaniy aloqalarning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Ammo, masalaning ikkinchi tomoni ham mavjud. Sun'iy intellekt tizimlarining aksariyati ingliz tili asosida yaratilgani sababli ko'plab kichik tillar, jumladan, o'zbek tili yetarli darajada rivojlanmay qolish xavfiga ega. Yoshlar ko'proq xorijiy platformalardan foydalanar ekan, ona tilidagi sof iboralar o'rniga aralash yoki chet tillarga moyil nutq shakllanmoqda. Bu esa asta-sekin milliy tafakkur va til boyligining kamayishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, texnologiyaga haddan tashqari bog'lanish insonning mustaqil fikrlash qobiliyatini ham susaytiradi. Sun'iy intellekt tayyor javob va yechimlarni taqdim etgani sababli ayrim yoshlar izlanish, mushohada qilish va ijodiy fikrlashdan uzoqlashishi mumkin. Holbuki, milliy tafakkur aynan mustaqil fikr, milliy qadriyat va til orqali shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt ona tiliga ham imkoniyat, ham sinov olib kelmoqda. Agar texnologiyadan oqilona foydalanilsa, u milliy tafakkurni boyitadi, tilning rivojlanishiga xizmat qiladi va madaniyatni dunyoga tanitadi. Aks holda esa ona tilining

mavqei pasayishi va milliy o'zlikning zaiflashishiga sabab bo'lishi mumkin. Demak, har bir jamiyat texnologik taraqqiyot bilan bir qatorda ona tilini asrash va rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratishi lozim.

Sun'iy intellekt texnologiyalari bugungi kunda matn yaratish, tarjima qilish, nutqni aniqlash va tahlil qilish kabi sohalarda keng qo'llanilmoqda. Bu jarayon tillar o'rtasidagi aloqani osonlashtiradi va bilim almashinuvini tezlashtiradi. Bu jihatdan texnologiyalar milliy tafakkurni boyitishga xizmat qiladi. Biroq sun'iy intellekt tizimlarining ko'p qismi global tillarga asoslanganligi sababli kichik tillar rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Natijada ona tilining raqamli muhitdagi mavqei pasayishi ehtimoli mavjud. Bu esa milliy tafakkurga ham ta'sir qiladi, chunki til tafakkurning asosidir. Raqamli muhitda tilning o'zgarishi ham kuzatilmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda qisqartmalar, aralash tillar va norasmiy yozuv uslublari keng tarqalmoqda. Bu holat yoshlar nutqiga ta'sir qilib, adabiy til me'yorlarining buzilishiga olib kelishi mumkin. Sun'iy intellektning ijobiy tomoni shundaki, u til o'rganishni osonlashtiradi. Raqamli lug'atlar, avtomatik tarjima tizimlari va ta'lim platformalari ona tilini rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, SI orqali yaratilgan matnlar standartlashgan bo'lib, ijodiy uslubni kamaytirishi mumkin. Shuningdek, globalizatsiya jarayonida ingliz tili kabi yirik tillarning ta'siri kuchaymoqda. Bu holat ona tilining ikkinchi darajaga tushib qolish xavfini oshiradi. Shu sababli til siyosati va raqamli muhitda ona tilini qo'llab-quvvatlash muhimdir. Ta'lim tizimida sun'iy intellektdan foydalanish o'quv jarayonini samarali qiladi. Biroq o'quvchilar faqat tayyor javoblarga tayanib qolmasligi, balki ona tilida mustaqil fikrlashga o'rgatilishi kerak. Raqamli til siyosatini ishlab chiqish ham zarur. Ona tilida kontent yaratish, SI tizimlarini milliy tilga moslashtirish va raqamli resurslarni ko'paytirish til rivojiga ijobiy ta'sir qiladi.

Sun'iy intellekt va til texnologiyalari So'nggi yillarda GPT, neyron tarjima tizimlari, nutqni tanish algoritmlari kabi texnologiyalar til bilan ishlashni avtomatlashtirdi. Bu esa inson va mashina o'rtasidagi muloqotni yangi bosqichga olib chiqdi. Endi til faqat insonlar o'rtasida emas, balki inson va algoritmlar o'rtasida ham vosita bo'lib xizmat

qilmoqda. **Ona tilining tafakkur shakllanishidagi roli** Ona tili insonning dunyoni idrok etishida asosiy vosita hisoblanadi. Har bir tushuncha, fikr va his-tuyg‘u til orqali shakllanadi. Til boy bo‘lsa, tafakkur ham chuqur va keng bo‘ladi. Shuning uchun ona tilining rivoji milliy tafakkurning rivoji bilan bevosita bog‘liq.

Raqamli muhit va til o‘zgarishi Internet va ijtimoiy tarmoqlarda til tez o‘zgarib bormoqda. Qisqartmalar, slang, emoji va aralash tillar keng tarqaldi. Bu jarayon kommunikatsiyani tezlashtirsa ham, adabiy til me‘yorlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Sun‘iy intellektning ijobiy imkoniyatlari ; SI texnologiyalari til o‘rganishni osonlashtiradi. Avtomatik tarjima, ovozli assistentlar va raqamli lug‘atlar tilni global miqyosda rivojlantirishga yordam beradi. Ayniqsa, kichik tillarni raqamli muhitda saqlab qolish imkoniyati paydo bo‘lmoqda.

Sun‘iy intellekt va til standartlashuvi ; SI tizimlari ko‘pincha standart til modeliga asoslanadi. Bu esa tilning tabiiy rang-barangligini kamaytirishi mumkin. Natijada yozma nutq bir xil qolipga tushib qolish xavfi mavjud.

Globalizatsiya va til bosimi; Ingliz tili global aloqa vositasiga aylanganligi sababli boshqa tillarga bosim kuchaymoqda. Yoshlar orasida chet tillarini ko‘p ishlatish ona tilining ikkinchi darajaga tushib qolishiga olib kelishi mumkin.

Ta‘lim tizimida sun‘iy intellekt; Ta‘lim jarayonida SI yordamida o‘qitish samaradorligi oshmoqda. Biroq o‘quvchilar tayyor javoblarga tayanib qolmasligi uchun ona tilida mustaqil fikrlashga alohida e‘tibor berish kerak.

Raqamli lingvistika rivoji; Bugungi kunda raqamli lingvistika yangi ilmiy yo‘nalish sifatida shakllanmoqda. Korpus lingvistika, avtomatik tahlil va til modellari ona tilini ilmiy asosda rivojlantirishga yordam bermoqda.

Ona tilini saqlash strategiyalari; Ona tilini saqlash uchun raqamli kontentni ko‘paytirish, milliy dasturlar yaratish, SI tizimlarini o‘zbek tiliga moslashtirish va yoshlarni adabiy tilga o‘rgatish muhim hisoblanadi.

Xulosa

Sun'iy intellekt davrida ona tili ham rivojlanish, ham xavf ostida bo'lgan muhim sohadir. Texnologiyalar to'g'ri ishlatilsa, ular milliy tafakkurni boyitadi va tilni rivojlantiradi. Aks holda esa ona tilining mavqei zaiflashishi mumkin. Shuning uchun texnologiya va ona tili o'rtasida muvozanatni saqlash zarur. Sun'iy intellekt davri ona tili uchun ham imkoniyat, ham sinov davridir. Agar texnologiyalar to'g'ri yo'naltirilsa, ular milliy tafakkurni boyitadi va til rivojiga xizmat qiladi. Aks holda esa tilning zaiflashuvi kuzatilishi mumkin. Shuning uchun muvozanatni saqlash eng muhim vazifadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge University Press, 2011.
2. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasining til siyosati bo'yicha hujjatlar, 2020–2025.